

С. С. КОСТЬ

ТВОРЧИСТЬ КАРЕЛА ЗАПА У КОНТЕКСТІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ВЗАЄМИН У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В 30—40-х рр. ХІХ ст.

У статті проаналізовано творчість Карела Запа у контексті слов'янських взаємин у Східній Галичині в 30—40-х рр. ХІХ ст. Автор доводить, що Карел Зап цікавився і польською, і українською літературою, багато писав на цю тему, але вказував на суперечності, які існували між обома народами.

Ключові слова: творчість Карела Запа, українсько-польські взаємини, міжкультурні комунікації слов'ян, українське відродження, історія української літератури, історія польської літератури.

Карел Зап — відомий чеський етнограф, фольклорист, редактор, один із перших дослідників чесько-польських та чесько-українських культурних зв'язків періоду літературного відродження у слов'янських країнах у 30—40 роках ХІХ ст. У 1836 р. К. Зап приїхав до Львова як державний службовець — асистент бухгалтерії (займався прибутками від продажу тютюну і гербових марок). Натхненний думкою слов'янської єдності, він вирішує більше дізнатися про культуру, побут і настрої суспільства, в якому він опинився. У Львові навколо нього почали гуртуватися львівські чехи: Ф. Яхім, К. Піхлер, Л. Ріггерсберг, Я. Коубек та ін. Саме за сприяння К. Запа К. Гавлічек-Боровський знайомиться із польськими та українськими літераторами та громадськими діячами, зокрема із Д. Зубрицьким, Я. Головацьким, І. Вагилевичем, А. Рошішевським.

Мету статті ми вбачаємо в тому, щоб дослідити рівень обізнаності К. Запа з польським та українським життям в Галичині, з польською та українською літературою, його оцінку українсько-польських взаємин та відображення цих моментів у його публіцистичній та епістолярній спадщині.

К. Зап підтримував тісні стосунки з діячами «Руської трійці», про що свідчить їхнє листування, зокрема з Я. Головацьким, яке опублікував 1909 року К. Студинський [1]. В одному із листів до К. Запа Я. Головацький писав, що нові чеські журнали так його зацікавили, немов би вродженого чеха, бо на його думку, власне, українці не мають чим похвалитися, а тому він і висловлює слова гордості за своїх побратимів, бо це дає українцям сили і витримки на шляху українського просвітництва.

У листах до Я. Головацького К. Зап інформував його про чеське літературне життя, зокрема про творчі плани П. Шафарика, Й. Палацького, Я. Ербена, В. Ганки. Важливою і цікавою, на нашу думку, є тема обміну літературою, що прослідковується у деяких листах. Так, у листі від 6.V.1843 К. Зап пише: «Відсилаю тобі через свою дружину [Гонората Запова. — *Авт.*] пакуночок із книжками... від Срезневського у подарунок «Українські балади», від Бодяньського через п. Дворжака «Українські казки», від Чеської матиці «Всесвітню географію» Томка, «Історію Чехії» Томка, «Часопис чеського музею» за 1842, 1843» [1: 77]. Часто у листах можемо зустріти і згадки про українських письменників з Великої України, які за сприяння, зокрема, і чехів, у тому числі і К. Запа, встановлювали літературні контакти з галицькими українцями. Наприклад, у листі від 12.IX.1843 до Я. Головацького К. Зап пише: «...хочу тобі повісти, що Гавлічек пише, що Бодяньський має до тебе прохання, щоб ти надіслав для його всеслов'янської хрестоматії декілька галицьких народних пісень і декілька пісень у високому стилі... і обіцяє тобі за це книги, які б ти лише не забажав» [1: 89]. К. Зап згадує не лише О. Бодяньського. У листах є згадки про літературні контакти К. Запа з І. Срезневським, який переслав для нього водевіль І. Котляревського «Москаль-чарівник» та працю М. Костомарова «Історичне значення українських пісень». Знаходимо у листах і згадки про працю К. Запа «Стежки і прогулянки по Галицькій землі», зокрема про критичні відгуки на її адресу зі сторони польської громадськості у Львові: «...чекаю кожної хвилини, що буря проти мене вибухне. Паулі був першим, що екземпляр купив і літав з ним, як навіжений, по всіх знайомих і виступав проти мене. Вже і Беловський на мене гнівається, а до інших я не насмілююся ходити. Можеш собі подумати, щоб я із щирим серцем поїхав із Львова... взиваю тебе про поміч, борони мене, якщо хочеш і яким способом можеш» [1: 123].

Принагідно зазначимо, що за допомоги К. Запа П. Й. Шафарик одержав зі Львова переклади М. Шашкевича, статті Я. Головацького, І. Вагилевича, які згодом вийшли у часописі «*Časopis Českého Muzea*» протягом 1838—1841 рр. Окрім цього, К. Зап переклав чеською мовою нарис І. Головацького (брата Я. Головацького) «Роздуми русина дорогою зі Львова до Брна», який був надрукований у часописі «*Routník*» 1846 р. у Празі. Він же вперше переклав чеською мовою повість М. Гоголя «Тарас Бульба».

Знайомство із чеськими письменниками було важливими чинником у становленні нової і молодшої генерації галицьких літераторів. І. Франко, дослідник культурного розвитку галицьких українців, чеської літератури і чесько-українських зв'язків, у статті «Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Коллар» зазначав: «Все те, безперечно, спричинювалося до розбудження почуття слов'янського серед молодих і гарячих русинів і склонило їх увійти в ближчі зносини з представителями західного слов'янства. І таких вони найшли у Львові, де тоді, за абсолютного режиму, в університеті і по всіх урядах було багато чехів. Особливо два світлі мужі — Зап і Коубек заслужили собі на вдячну згадку як приятелі і не в одному вчителі наших молодих русинів» [2: 258]. Очевидно, не без впливу К. Запа у середовищі молодих чеських письменників (йдеться про К. Гавлічка-Боровського, Я. П. Коубка) формувалася думка про Україну, а саме про окремішність мови та народу. Так, у 1846 році у часописі «Pražské noviny» у статті «Слов'янин і Чех» К. Гавлічек-Боровський пише про самодостатність українського народу і мови, про придушену свободу України з боку Росії і Польщі, про гетьманів Б. Хмельницького та І. Мазепу. Чеський дослідник Ф. Заплетал у своїй праці «Русини і наші будителі» (1921) наводить цитату із листа Я. П. Коубека до В. Ганки від 25.V.1833 р., у якому йдеться про подібність української та чеської мов: «Мова русинів є зараз предметом мого головного дослідження, яке для мене, чеха, викликає велику приємність... для чеха є справжньою розкішню розмовляти з русинами» [5: 8]. Згодом ці думки він висловив і в своїй рецензії про переклад Краледворського рукопису, що його зробив І. Вагилевич. Подібні думки про окремішність українського народу висловлював і К. Зап у своїй публікації «Стежки і прогулянки по Галицькій землі» (1844).

Знайомство з чеськими письменниками позитивно впливало на розвиток українського культурного життя. Наслідком цього було те, що українські делегати від Галичини і Закарпаття на Слов'янському конгресі в Празі 1848 року мали підтримку чеської делегації, а йшлося про визнання українців окремим народом зі своєю мовою, культурою, історією, традиціями.

Як відомо, у цьому конгресі брали участь дві делегації галицьких русинів: делегація Головної Руської Ради (І. Борискевич, о. О. Заклинський, о. Г. Гинилевич та А. Добрянський із Закарпаття) і делегація т. зв. Руського Собору, що дотримувалася пропольської орієнтації (Л. Сапіга, К. Ценглевич, Л. Стецький). Руський Собор було засновано у травні 1848 р. на протигагу Головної Руської Раді, яка висловлювала соборницькі прагнення. Керували Руським Собором нащадки тих українських шляхтичів, які вже давно спольщилися, але були тут і представники української інтелігенції, наприклад, І. Вагилевич. Якщо оцінювати формально, то діяльність Руського Собору теж можна сприймати як факт слов'янської єдності, але, скажімо, К. Зап неодноразово переконувався у тому, що поляки дбають про свої інтереси, що вони домінують у Галичині і далеко не завжди лояльні і справедливі у ставленні до русинів. У всякому разі не без допомоги чеської делегації на конгресі було створено польсько-українську комісію і досягнуто угоди під назвою «Переговори русинів з поляками в Галичині», в якій йшлося про політичну, культурну, національну, мовну рівноправність русинів і поляків. Комісія ухвалила ще одне рішення — про поділ Галичини на східну і західну, тобто на українську (Львів) і польську (Краків), але конгрес це рішення не схвалив. Зрештою, поляки не поспішали виконувати й перше рішення угоди, а після прийняття в Австрійській монархії конституції (1867) вони фактично керували краєм й ігнорували національні права русинів.

Польське середовище в сер. XIX ст. у Львові, зокрема і літературне, мало великий вплив на розвиток українсько-польських взаємин того часу. Тут виходило багато польськомовних часописів, серед них — «Gazeta Polska», «Kurjer Lwowski», у яких публікувалася актуальна інформація щодо суспільно-політичних подій, культурного, мистецького життя міста, зокрема рецензії на твори, вистави, виставки.

К. Зап був знайомий і з польськими літераторами, які мешкали у Львові — А. Роцішевським, В. Богуславським, завдяки яким вивчив польську мову та заглибився у дослідження історії польської літератури і культури. Це спонукало його до написання відповідних оглядів у часописі «Casopis Českého Muzea»: «Stručný přehled nejnovějších plodů literatury polské» (1838), «Nové spisy polské», «Nejnovější plody polské» (1839), «Přehled současné literatury polské až do roku 1842» (1844), «Literatura polská» (1838) і декілька народознавчих статей, насамперед, це «O duševním a básnickém životě lidu polského» (1840) і «Zorian Doluha Chodakowski» (1842). Окрім статей, у «Casopise Českého Muzea» є низка публікацій в часописах «Květy» і «České Včele» про діячів польської літератури — А. Кухарського, В. Мацейовського та ін. На шпальтах часописів «Květy», «Česká Včela» К. Зап вміщує рецензії на твори відомих польських письменників, перекладає чеською мовою найновіші польські твори, інформує про польське культурне життя у Львові. Він, наприклад, написав про відкриття міського театру Скарбка.

У публікації «Přehled současné literatury polské až do roku 1842» К. Зап робить огляд польської літератури з поч. XIV ст., коротко описуючи всі етапи розвитку польської літератури: літературу Відродження, бароко, класицизму, романтизму, не оминає увагою і сучасну йому літературу. К. Зап акцентує увагу на творах класиків польської літератури Відрод-

ження — Я. Кохановського та М. Рея, з творчістю яких пов'язують створення основ польської літературної мови, представників доби романтизму: А. Міцкевича, Ю. І. Крашевського, А. Горчинського, В. Поля. К. Зап пише також про представників «української школи» в польській літературі. Це польські письменники та поети доби романтизму, які в своїй творчості зверталися до української історичної тематики, зокрема писали повісті, поеми про козацькі та гайдамацькі повстання, польсько-українську шляхту, описували побут українців, цікавилися українським фольклором. К. Зап оглядово знайомить своїх читачів із творчістю Б. Залеського, С. Гошинського, М. Грабовського, А. Мальчевського, Ю. Словацького, В. Поля, М. Чайковського, Т. Падурі. У статті «Literatura polska» (1838) К. Зап детальніше розповідає про «українську школу» в польській літературі. Автор звернув увагу на те, що її представники по-різному відображали українську тематику. Так, Гошинський писав про гайдамацький рух, Залеський — про національно-визвольний рух часів Хмельниччини, Мальчевський показує Україну польську, шляхетську. Але К. Зап добре знав історію українського народу і тому часто критикував польських літераторів «української школи» за необ'єктивне змалювання історичних подій, за зверхнє ставлення певної частини польського суспільства до українців і до їх мови. Ось як К. Зап охарактеризував поетичну творчість Б. Залеського: «Його героїчні козацькі пісні не є зовсім козацькими думами... за своєю власною індивідуальністю він є справжнім поляком, напевно, із тієї причини оспівує козаків не в душі українського козака, а в душі українського польського шляхтича» [4: 70]. А ось як оцінював К. Зап роман С. Гошинського «Канівський замок» (1828), в якому змальовує події із життя українського населення Київщини: «Тему також взято із України, а саме з останнього повстання українських селян проти польської шляхти у 1768 році, подія зовсім життєва, дуже вдалим є застосування народних переказів і звичаїв» [4: 70]. К. Зап загалом позитивно оцінював творчість представників «української школи» в польській літературі, бо він це сприймав як можливу передумову, як один із фактів порозуміння між українцями і поляками. Він сприймав це літературне явище в контексті ідеї слов'янської єдності. Інша річ, що життя доводило протилежне — у кожного із слов'янських народів були і свої інтереси. У цій же статті він коротко характеризує праці польських авторів на історичну, народознавчу, мовознавчу, теологічну, медичну тематику. Карел Зап звертає увагу на ту важливу роль, яку в польській літературі виконували серійні видання («Encyklopedia powszechna», «Mała encyklopedia polska»), альманахи («*Rusalka*», «*Wianek*»), а також часописи, які виходили у Варшаві, Кракові, Львові, Вільнюсі («*Gazeta Warszawska*», «*Biblioteka Warszawska*», «*Biblioteka narodowego zakładu imienia Ossolińskich*» та ін.).

Про польську літературу К. Зап писав і в часописі хорватського письменника і критика Ст. Враза «*Kolo*». У листі до нього К. Зап зазначає: «...польський народ є сам по собі великий, а з іншого боку занадто високої думки про себе... тому не дивуймося, що так мало взаємності, так мало, сказав би, братського духу у них помічаємо. Зате із радістю Вас можу запевнити, що найкращого друга можемо знайти у тутешніх русинах; їхня ситуація подібна до нашої і це веде їх у наші обійми» [3: 51].

К. Зап писав і про історію українсько-польських стосунків, порівнюючи побутове та суспільне життя українців та поляків. Чеський дослідник відзначав негативні моменти у спілкуванні обох народів. При цьому він нікого не хотів таким чином підбурювати — він лише бажав, щоб ці два народи жили у злагоді та співпраці, бо на ті кривди, які польська шляхта чинила українцям, вони, у свою чергу, відповідали повстанням, озлобленням і відразою. Чесність, об'єктивність, принциповість К. Запа у праці «*Стежки і прогулянки по Галицькій землі*» (1844) зумовили критику поляків за їхнє несправедливе ставлення до русинів. Це викликало незадоволення польської громади. Ось як він про це пише до С. Враза: «Дякую Вам за похвалу свого Дзеркала. Не повірите, які я тут за це терплю наклепи від поляків... а хто найбільше проти мене лютує, то славний меценат слов'янський А. Рощішевський, який ганебну писанину на мене наскрябав, називаючи її критикою...» [3: 57—58].

Безперечно, публікації К. Запа про польську і українську літературу треба розглядати не лише у контексті слов'янських взаємин, але й контексті українського національного відродження. Ці публікації свідчать про К. Запа як про прихильника ідеї слов'янської єдності. Його публікації відзначаються увагою до фактів польського літературного процесу і ґрунтовним знанням всіх етапів розвитку польської літератури. К. Зап наголошував на провідній ролі польської літератури у слов'янському світі, зокрема у західних і південних слов'ян, але він бачив і майбутнє української літератури, яка спиралася на багатющі традиції народної творчості. Важливий висновок полягає і в тому, що К. Зап як прихильник слов'янської єдності писав і про суперечності між українцями і поляками, про несправедливе ставлення до українців з боку поляків.

1. *Студинський К.* Кореспонденція К. Головацького в літах 1835—1849 / К. Студинський // Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Т. Шевченка. — Львів, 1909. — Т. 11—12. — 463 с.

2. *Франко І.* Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Коллар / І. Я. Франко. — К., 1955. — Т. XVIII. — С. 254—263.

3. Paul K. *Dopisy československých spisovatelů Stanku Vrazovi a Ljudevitu Gajovi* / K. Paul. — Skupina II. — Číslo 23. — Praha, 1923. — 198 s.
4. Zap K. *Přehled současné literatury polské až do roku 1842* / K. Zap // *Časopis Českého Muzea*. — 1844. — S. 53—96
5. *Zapletal F. Rusini a naši buditelé* / F. Zapletal. — Praha, 1921. — 67 s.

S. S. Kost

KAREL ZAP'S CREATIVE WORK IN THE CONTEXT OF SLAVONIK RELATIONSHIPS IN EASTERN HALYCHYNA IN THE 30—40s OF THE XIX c.

The article analyzes Karel Zap's creative work in the context of Slavonic relationships in the 30—40s of the XIX century. The author proves that Karel Zap was interested in both the Polish and Ukrainian literatures, wrote a lot on this subject, but he also pointed out the contradictions which existed between two peoples.

Key words: Karel Zap's creative work, Polish and Ukrainian relationships, intercultural communications of Slavs, Ukrainian renaissance, history of the Ukrainian literature, history of the Polish literature.

С. С. Кость

ТВОРЧЕСТВО КАРЕЛА ЗАПА В КОНТЕКСТЕ СЛАВЯНСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ В 30—40-х гг. XIX в.

В статье дан анализ творчества Карела Запа в контексте славянских взаимоотношений в Восточной Галиции в 30—40-х гг. XIX в. Автор показывает, что Карел Зап интересовался и польской, и украинской литературой, много писал на эту тему, указывая на противоречия, существовавшие между двумя народами.

Ключевые слова: творчество Карела Запа, украинско-польские взаимоотношения, межкультурные коммуникации славян, украинское возрождение, история украинской и польской литературы.

УДК [811.161.2+811.133.1]’276.2’373.23

М. І. МИРОШНИЧЕНКО

НАЗВИ ДІЯЧІВ З ІНКЕКТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ В УКРАЇНСЬКІЙ І ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена розгляду семантичної будови іменників на позначення назв діячів у французькій та українській мовах, виявленню у складі їх значення інкективних компонентів і дослідженню можливих функцій зазначеної лексики у межах спілкування двох народів.

Ключові слова: категорія діяча, оцінка, інкектива, пресупозиції.

На сучасному рівні розвитку світової спільноти в цілому й українського суспільства зокрема, основними стають відгалуження мовознавчої науки, що досліджують, перш за все, людину, її стосунки, тобто застосовують антропоцентричний підхід до вивчення певних явищ. Чи не головне місце посідає проблема самовираження людини, яке подекуди може відбуватися в досить агресивній, грубій і неприйнятній з точки зору моральних цінностей формі. Певна категорія людей у процесі спілкування прагне самоствердитися за рахунок образи слабших, менших, можливо, не настільки інтелектуально розвинених, висловлюючи негативну оцінку ситуації, особи, її діяльності. За одним із визначень, вирази або слова, що зазвичай супроводжують подібне самоствердження, іменуються інкективами, і без їх дослідження в наш час видається неповноцінним вивчення самого суспільства і його мови.

У різні періоди і кризь призму різноманітних підходів інкективну лексику досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені О. П. Корольова, Г. В. Кусов, В. М. Мокієнко, А. Плуцер-Сарно, Л. О. Ставицька, Т. М. Кондратюк, Л. П. Столярова, А. Андерсон, Е. Партрідж, П. Траджіл, С. Rouyarenc, N. Ruwet, M. Bonhomme і багато інших.

Проте до сьогодні термін «інкектива», досить часто вживаний дослідниками, на нашу думку, не є терміном у його чіткому визначенні, оскільки не має основних притаманних термінових ознак: однозначності, єдиного загальноприйнятого вживання, обов'язково закріпленого у словниках. Так, А. Ю. Позолотін зазначає наявність, принаймні, трьох визначень поняття «інкектива». О. В. Саржина наголошує на необхідності розрізнення двох (мовного та мовленнєвого)